

Оригинални научни рад  
DOI: 10.5937/gakv98-67753  
UDC 343:502.14(4-672EU)

*Др Гордана Лажеџић\**

Правни факултет „Јустинијан I“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“  
Скопје, Северна Македонија  
ORCID: 0000-0002-0719-3293

*Др Елена Мујоска-Трџевска\**

Правни факултет Универзитета „Гоце Делчев“ у Штипу, Северна Македонија  
ORCID: 0000-0003-2309-9456

## **АЛТЕРНАТИВНЕ И ДОПУНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ ИЗРЕЧЕНОЈ КАЗНИ КОЈИМА СЕ ОБНАВЉА УНИШТЕНА/УГРОЖЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА КАО ПОСЕБАН СТАНДАРД ЕУ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203\*\***

**САЖЕТАК:** У раду се анализира улога алтернативних и допунских кривичноправних мера према Директиви (ЕУ) 2024/1203 о заштити животне средине кроз кривично право. У средишту анализе су мере које превазилазе казну затвора и новчану казну, посебно обнова оштећене животне средине, накнада штете када је штета неповратна, искључење из јавног финансирања, одузимање дозвола и овлашћења, као и јавно објављивање пресуде. Рад разматра приступ Директиве физичким и прав-

---

\* e-mail: gordana2206@gmail.com, редовна професорица.

\*\* e-mail: emujoska@manu.edu.mk, доценткиња.

Рад је примљен 8. 9. 2025, а прихваћен је за објављивање 12. 12. 2025. године.

ним лицима, приказује одабране упоредноправне примере, и сагледава релевантна решења у праву Северне Македоније. Закључује се да су ресторативне и превентивне мере неопходне за ефикасан одговор на еколошки криминалитет, јер основне казне саме по себи не могу отклонити штету у животној средини нити спречити будућа кривична дела.

**Кључне речи:** заштита животне средине, еколошко кривично право, алтернативне и допунске мере, ресторативне мере, судска заштита, добре праксе

## 1. УВОД

Заштита животне средине је постала глобални изазов, јер људске активности све више угрожавају екосистеме, угрожавају биодиверзитет и знатно негативно утичу на јавно здравље. Док регулаторни оквири и механизми за спровођење закона у грађанском сектору играју суштинску улогу у очувању животне средине, кривично право пружа моћан инструмент за одвраћање од кршења закона, кривичну одговорност починиоца и обавезе за обнављање уништеног. Комплементарност кривичног и управног права јесте кључна за спречавање и одвраћање од незаконитог понашања које штети животној средини, али административне казне су недовољне.

Заштита животне средине представља један од темељних циљева Европске уније, утврђен чл. 191. Уговора о функционисању ЕУ.<sup>1</sup> Веома је важно што је кривично право у области животне средине успостављено као аутономна правна област.<sup>2</sup> Наиме, политика ЕУ о животној средини доприноси остваривању, очувању, заштити и побољшању квалитета животне средине, заштити људског здравља, разумном и рационалном коришћењу природних ресурса, промовисању мера на међународном нивоу за решавање регионалних или светских еколошких проблема, а посебно борби против климатских промена. Политика ЕУ у области животне средине тежи високом нивоу заштите и заснива се на начелу предострожности, начелу превентивног деловања, начелу да се штета по животну средину првенствено отклања на извору, као и на принципу

---

<sup>1</sup> Member States of the European Union, *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, OJ C 202, June 7, 2016. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

<sup>2</sup> Europol, *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report*, 2021, 98; Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164–172. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.

„загађивач плаћа”. У светлу све учесталијих и сложенијих кривичних дела против животне средине, Директива (ЕУ) 2024/1203 усвојена је као одговор на недовољну ефикасност претходних инструмената (2008/99/ЕЗ и 2009/123/ЕЗ).

Један од аспеката који је указивао на потребу доношење Директиве из 2024. године,<sup>3</sup> јесте чињеница да су санкције према Директиви 2008/99/ЕЗ биле недовољне за постизање усклађености са правом ЕУ у вези са заштитом животне средине преко доступности ефикасних, сразмерних и одвраћајућих кривичних санкција. Директива из 2024. године уводи нове стандарде у дефинисању кривичних дела, санкција и мера за обнову и превенцију еколошке штете. Наиме, казне треба пооштрити како би се појачао њихов одвраћајући ефекат и како би се побољшала ефикасност откривања, истраге, гоњења и пресуђивања за кривична дела против животне средине.

Алтернативе и допунске мере имају снажну превентивну улогу с обзиром да смањују ризик од рецидива, подстичу еколошку одговорност и јачају свест о последицама еколошког криминала. ЕУ је амбициозно поставила свој циљ смањења еколошког криминала и оставља веома узак простор за деловање законодавцима држава чланица, који ће морати да транспонују европске стандарде садржане у овој Директиви пре 21. маја 2026. године. Уједно, Директива из 2024. године налаже државама чланицама да до 2027. године усвоје националне стратегије за борбу против еколошког криминала, укључујући едукацију судија и тужилаца, јавне кампање и оснажену подршку узбуњивачима.

Обим, распрострањеност и висок степен коруптивности наводи неке ауторе да овај облик криминала сврставају у озбиљан криминалитет „белих оковратника“ (white-collar crime).<sup>4</sup> Корупција постоји с обзиром да су разним облицима подмићивања и трговањем утицајем обухваћени високи јавни званичници, политичари и припадници органа за спровођење закона, али се не сме изоставити постојање и утицај корупције у приватном сектору, која је према оцени ГРЕКО-а веома забрињавајућа.<sup>5</sup> Кривично право требало би да служи као средство одвраћања од

<sup>3</sup> European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

<sup>4</sup> Steinzor, R. (2016). How Criminal Law Can Help Save the Environment. *Faculty Scholarship*. Доступно на: [https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac\\_pubs/1563](https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563).

<sup>5</sup> Mrčela, M. (2023). *Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption*. Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.

еколошких кривичних дела на основу изрицања строгих кривичних санкција и мера онима који се баве незаконитим активностима које угрожавају животну средину, за разлику од новчаних казни у административном или грађанском поступку.

## 2. РЕЛЕВАНТНИ АСПЕКТИ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203 У ОДНОСУ НА КРИВИЧНА ДЕЛА

Након спроведене евалуације о примени Директиве бр. 99 из 2008. године,<sup>6</sup> утврђени су правци за које постоји простор за побољшање. Наиме, право ЕУ у области животне средине, укључујући усклађивање кривичног права у области, обухвата више аспеката, али су три нарочито важна: проширење каталога кривичних дела како би се обухватили незаконита трговина дрветом, незаконито захватање површинских вода, незаконито рециклирање бродова, избегавање обавезе оператера да спроведе процену утицаја на животну средину (EIA), као и уношење или ширење инвазивних страних врста; посебне врсте и нивои кривичних санкција, укључујући минималне и максималне казне затвора које се примењују на физичка лица и новчане казне које се примењују и према физичким лицима и према правним лицима; као и унапређивање полицијске и правосудне сарадње у кривичним стварима у контексту транснационалног еколошког криминалитета.

Директива бр. 2024/1203. године је вероватно једна од ретких директива ЕУ донетих након кратког периода преговора. Наиме, преговори су трајали само две године,<sup>7</sup> с обзиром на то да је она објединила поједине већ утврђене аспекте заштите животне средине и кажњавања за њено угрожавање, садржане у двама претходним директивама које су се односиле на заштиту животне средине.<sup>8</sup> Ова Директива је дала знатан допринос

---

<sup>6</sup> European Commission, *Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law ('Environmental Crime Directive')*, Brussels, 28 October, 2020. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.

<sup>7</sup> Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

<sup>8</sup> European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*, OJ L 328, 6 December, 2008, 28–37; European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive*

како у односу на кривична дела из области заштите животне средине, тако и у односу на санкције које национални законодавци треба да пропишу у кривичном законодавству. Непоштовање законске обавезе деловања може имати исти негативан ефекат на животну средину и људско здравље као и активно понашање, стога дефиниције кривичних дела треба да обухвате активне радње али и омисивност, где је то применљиво.<sup>9</sup>

Директивом се проширује број еколошких кривичних дела у државама чланицама ЕУ, уводе се специфичне врсте и различити нивои кривичних санкција, а уједно су садржана и посебна правила о међудржавној сарадњи у кривичним стварима, с обзиром да је еколошки криминалитет транснационални и у великом делу облик организованог криминалитета. Наиме, проширује се листа кривичних дела са 9 на 20, укључујући Незаконито управљање отпадом, Незакониту сечу шуме, Незаконито испуштање загађујућих материја, Извођење пројеката без еколошке дозволе.

Ипак, постоје критике да државе чланице ЕУ не успевају на одговарајући начин да реше проблеме еколошких кривичних дела, с обзиром да неколико тешких кривичних дела против животне средине – незаконит, непријављен и нерегулисан риболов и подводно загађење буком, још увек нису обухваћени Директивом.<sup>10</sup>

Разноликост кривичних дела упућује на закључак да Директива из 2024. године прихвата сва три приступа – екоцентрични, антропоцентрични и биоцентрични приступ. Прихватањем описа кривичног дела који је у ствари екоцид (чл. 3, ст. 3(а)(б)),<sup>11</sup> Директива из 2024. године прихвата биоцентрични приступ. Наиме, биоцентризам је став да сва жива бића имају инхерентну вредност, без обзира на њихову корисност

---

*2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements*, OJ L 280, 27 October, 2009, 52–55.

<sup>9</sup> Recital 7, European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

<sup>10</sup> WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

<sup>11</sup> Чл. 3. – Државе чланице ће осигурати да кривична дела која се односе на понашање наведено у ст. 2. представљају квалификована кривична дела ако такво понашање узрокује: (а) уништење или широко распрострањену и значајну штету која је неповратна или дуготрајна, екосистему значајне величине или еколошке вредности или станишту унутар заштићеног подручја, или (б) широко распрострањену и значајну штету која је неповратна или дуготрајна по квалитет ваздуха, земљишта или воде.

за човека. За разлику од антропоцентризма, биоцентризам не ставља човека у центар, већ га види као равноправно живо биће у екосистему. У овом смислу, природа се штити не само због добробити људи, већ и због права других живих бића да постоје.<sup>12</sup>

У оквиру кривичних дела Директиве из 2024. године, постоји и екоцентрични приступ,<sup>13</sup> који се заснива на идеји да су људи и њихове активности нераскидиво повезани с остатком природног света,<sup>14</sup> да су људи део природе, али нису ни изнад ни испод остатка природног света. Ово је разлог из ког се екоцентрична филозофија схвата као релациона, препознајући да људи треба да користе природне ресурсе да би преживели, али имају одговарајућу одговорност да користе ресурсе на начин који минимизира утицај на животну средину и друге врсте.<sup>15</sup> Овај се приступ сагледава у инкриминисању кривичних дела уништавања станишта ретке врсте, без обзира на чињеницу да нема економске штете.

Чл. 11. Директиве усклађује рокове застарелости за кривична дела обухваћена Директивом, који у зависности од предвиђених казни могу бити три, пет или десет година, као и успостављања правила одређивања надлежности која су неопходна за правилно функционисање Директиве, будући да је велики део кривичних дела почињених у оквиру заштите животне средине прекограничне природе.

### 3. ДОПРИНОС ЕУ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203 У ОДНОСУ НА ПРОПИСАНЕ САНКЦИЈЕ

Веома је значајан допринос Директиве у односу на санкције.<sup>16</sup> Овај приступ је резултат одлуке Европског суда правде, у којима је ЕСП уста-

<sup>12</sup> De Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181–202.

<sup>13</sup> Детаљније о специфичностима екоцентричног приступа: Killean, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238–264. Доступно на: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/02697580241269426>.

<sup>14</sup> Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).

<sup>15</sup> Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

<sup>16</sup> European Union, *The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law*, 7 October, 2024. Доступно на: [https://www.garrigues.com/en\\_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law](https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law).

новио да Директива из 2008. године не садржи врсте и нивое санкција које се могу изрећи, да би оне стварно постигле циљ и биле одвраћајуће.<sup>17</sup>

Управо због овога као корак напред у санкционисању треба схватити то што се Директивом из 2024. године дефинишу специфичне кривичне санкције које се примењују и на физичка и на правна лица за извршење кривичних дела. Овај приступ је у складу са настојањем да се обезбеди да се учиниоци кривичних дела кажњавају ефикасним, сразмерним и одвраћајућим кривичним санкцијама.

Ипак, у литератури се указује на то да је током преговора о коначном тексту Директиве из 2024. године, на инсистирање држава чланица у оквиру Савета ЕУ, напуштена обавезна природа ових допунских санкција. Због тога су оне постале факултативне, при чему могу бити кривичне или некривичне природе.<sup>18</sup>

### 3.1. Санкције за физичка лица

Члан 5(2) Директиве прописује минималне нивое максималних казни затвора које државе чланице морају предвидети за физичка лица која су извршила различита прописана кажњива дела. Дужина максималних казни затвора треба да износи најмање три године, па све до најмање десет година ако је кривично дело проузроковало смрт неког лица. У ову категорију првенствено спадају кривична дела у вези са контролом загађења, што указује на антропоцентрични правац Директиве из 2024. године. Ово је правац који постоји у традиционалном кривичном праву и према овом приступу наглашава се биолошка, ментална и морална супериорност људи над свим осталим живим и неживим бићима.<sup>19</sup> У оквиру еколошког права, овај приступ подразумева да се животна средина штити као услов за здрав живот и економски развој човека, а да се кривична дела дефинишу као штета по људе, имовину или јавни интерес.<sup>20</sup> Из ове

<sup>17</sup> Case C-176/03, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2005], I-7879; Case C-440/05, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2007] I-0909.

<sup>18</sup> WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.

<sup>19</sup> Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

<sup>20</sup> Детаљније о антропоцентричном приступу: Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press; Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.

перспективе, заштита воде и ваздуха је важна јер су људима потребни за опстанак, док је очување животињских врста важно јер људи уживају у посматрању дивљих животиња (тигова, слонова и вукова).<sup>21</sup>

Споредне казне за појединце могу бити кривичне или некривичне природе и у њих спадају обавезе да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију; новчане казне; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце; немогућност да особа има водећу позицију у правном лицу која је исте врсте као и позиција која је коришћена за извршење кривичног дела; одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом; привремене забране кандидовања за јавну функцију; а када постоји јавни интерес, након процене сваког случаја појединачно, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на извршено кривично дело и изречене казне или мере.

### 3.2. Санкције за правна лица

У односу на кривичну одговорност правних лица, према чл. 6. Директиве, намеће се обавеза државама чланицама да обезбеде да правна лица буду одговорна за предвиђена кривична дела, када су таква кривична дела извршена у корист правног лица од стране било које особе која има водећи положај у дотичном правном лицу или од стране особља под њиховом влашћу, када недостаје надзор или контрола. Што се тиче казни које се изричу правним лицима, утврђује се да државе чланице морају да обезбеде изрицање новчаних казни кривичне или некривичне природе, као и споредне казне. Директива предвиђа низ минималних прагова за новчане казне изречене као резултат извршења кривичних дела, а овај минимални ниво може бити или прописани проценат од укупног светског промета осуђених правних лица или фиксни износ до 40 милиона евра.

Међу споредним санкцијама које се изричу правним лицима су и обавеза да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву

---

<sup>21</sup> Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). *Ecophilosophies Within Green Criminology*, у: Simmons, G. (2021). *Introduction to Criminology*. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.

санацију; искључење из права на јавна давања или помоћ; искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце; привремена или трајна забрана обављања пословних активности; одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом; стављање под судски надзор; судска ликвидација; затварање објеката коришћених за извршење кривичног дела; обавеза успостављања система дужне пажње за побољшање усклађености са стандардима заштите животне средине; тамо где постоји јавни интерес, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на извршено кривично дело и изречених казни или мера, без утицаја на правила о приватности и заштити личних података.

#### **4. АНАЛИЗА ОДРЕЂЕНИХ АЛТЕРНАТИВНИХ И ДОПУНСКИХ МЕРА**

Схватајући да основне казне (затвор и новчане казне) нису ефективне кад је животна средина у питању, с обзиром да основне казне погађају починиоца али не утичу на побољшање животне средине која је била уништена или угрожена, веома је значајно што Директива има наглашени акценат на алтернативне и допунске казне и мере. Наиме, у духу Директиве, одвраћајући ефекат могу имати и кривичне али и некривичне казне или мере, чиме се превазилази становиште да само затворска казна или висока новчана казна може имати одвраћајући ефекат. Управо супротно, починиоца у неким случајима више погађа неказнена одвраћајућа мера алтернативне или допунске природе него основна кривична казна.

Како се може закључити, од наведених одредаба Директиве различите су алтернативне и допунске мере у односу на појединца и на правна лица, али ипак постоје неке које су идентичне:

- обавеза да се обнови животна средина у датом року, ако је штета повратна, или да се плати надокнада за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију;
- искључење из приступа јавном финансирању, укључујући тендерске поступке, грантове, концесије и лиценце;
- одузимање дозвола и овлашћења за обављање активности које су резултирале релевантним кривичним делом;
- где постоји јавни интерес, објављивање целе или дела судске одлуке која се односи на почињено кривично дело и изречених казни или мера, без утицаја на правила о приватности и заштити личних података.

#### **4.1. Обнова животне средине као допунска кривичноправна мера**

Обавеза обнове животне средине представља нови стандард у кривичном праву ЕУ с обзиром да се у чл. 7. Директиве предвиђа да државе чланице морају прописати мере које омогућавају: рекултивацију земљишта; чишћење водених токова; репопулацију угрожених врста; уклањање инвазивних врста.<sup>22</sup>

Обавеза да се обнови животна средина у датом року, може се изрећи ако је штета повратна, или да се наметне исплата надокнаде за штету нанесену животној средини, ако је штета неповратна или починилац није у могућности да изврши такву санацију.

Ова мера може бити изречена као допуна казни, али и као алтернатива затвору или новчаној казни, посебно у случајевима када је починилац спреман да сарађује и надокнади штету. Наиме, државе чланице су обавезне да у своје национално законодавство укључе мере које омогућавају физичку, еколошку и функционалну обнову оштећене животне средине као последицу кривичних дела. Ове мере могу бити допуна уз затвор или новчану казну, могу имати статус алтернативних казни у случајевима када је починилац спреман да сарађује и надокнади штету, а могу имати за циљ обавезну реституцију у случајевима тешке еколошке штете. Компаративно искуство показује да ове мере могу обухватити различите активности као: чишћење загађених водених токова, рекултивацију земљишта, репопулацију угрожених врста, уклањање инвазивних врста или обнову екосистема и природних станишта биљног или животињског света.

Компаративна анализа постојања оваквих мера у неким ЕУ државама показује да је обавеза за обнављање оштећене животне средине већ присутна као некривична одвраћајућа мера, као на пример у Немачкој, Холандији и Шведској.

У Немачкој постоји неколико релевантних прописа у вези са заштитом животне средине: Закон о прекршајима (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten – OWiG*), – Закон о заштити животне средине (*Umweltschadensgesetz – USchadG*) и Кривични законик (*Strafgesetzbuch – StGB*) који прописује посебна кривична дела у односу на загађење воде, ваздуха, земљишта. У Закону о заштити животне средине предвиђа се посебна обавеза починиоца

---

<sup>22</sup> Детаљније: Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.

да обнови оштећену животну средину (Wiedergutmachungspflicht), која у контексту немачког еколошког права представља правну обавезу починоца да обнови или поправи штету коју је нанео животној средини. Починилац еколошке штете може бити обавезан да уклони загађујуће материје, да обнови природна станишта, да репопулише угрожене врсте или да финансира дугорочни мониторинг и санацију. Ова обавеза може бити изречена у три облика поступања: као административна мера од стране еколошке агенције; као допуна кривичној казни у кривичном судском поступку или као грађанскоправна обавеза у парници.

Оправдање постојања оваквих мера произлази из случаја еколошке несреће који указује на велику штету која се може нанети животној средини. Једна од највећих еколошких несрећа је случај изливања токсичних хемикалија, које је складиштила компанија Sandoz у реку Рајну у близини Базела, која се догодила 1. новембра 1986. и која је у толикој мери изазвала загађење воде да је недељама био уочљив црвени токсични ток у дужини од 70 километара, па је читава популација риба у реци Рајни била уништена, као и биљни и животињски свет који је настањивао обале Рајне. Загађење је захватило ток реке који пролази кроз четири државе. Овим поводом покренут је кривични поступак против одговорних лица компаније, али је отворено и питање на који начин ће бити извршена накнада штете. Тужбе за накнаду штете, које су поднеле Швајцарска, Немачка, Француска и Холандија, завршене су нагодбом. Управо овакви случајеви су помогли да се развије законодавство које ће омогућити кажњавање.<sup>23</sup>

У Холандији суд може наложити еколошку санацију као условну меру у оквиру Закона о управљању животном средином (*Wet Milieubeheer*). Тако је, на пример, пољопривредна фирма која није именована користила забрањене пестициде па јој је било наложено да обнови земљиште и спроведе еколошку едукацију за запослене. У другом случају из 2023. године, холандски судија из Окружног суда Северне Холандије забранио је узгајивачу прскање пестицидима по пољима љиљана, како су захтевали локални становници.<sup>24</sup> Ово је био први пут да је судија у једној ЕУ

<sup>23</sup> Дреновак-Ивановић, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанскоправна и кривичноправна заштите*. ОЕБС, Београд; Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Transboundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106–111; Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.

<sup>24</sup> PAN Europe, *Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields*, June 19, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>

земљи забранио прскање пестицида на одређену културу јер представља висок ризик по здравље. Случај су пред грађанским судом покренули локални становници који су се бојали да ће се заразити озбиљним неуролошким болестима попут Паркинсонове болести или АЛС, с обзиром да узгајивач љиљана прска коктел пестицида сваке недеље.<sup>25</sup> Апелациони суд је дозволио произвођачу љиљана да користи само четири пестицида како би завршио вегетациони период и спречио губитке.<sup>26</sup>

У Шведској судови могу изрећи мере за обнову животне средине као део казне (*miljöåterställande åtgärder*), па се тако у случају илегалне сече шуме починиоцу налаже да засади нова стабла и финансира локални еколошки надзор.

Допринос подизању свести допунских мера дао је и случај познат како *Total Gabon*, као француска филијала нафтне компаније која се сада зове *TotalEnergies*. Ова компанија је 2022. године осуђена за илегално испуштање отпадних вода у приобално подручје. Невладине организације и појединци, погођени екстремним временским условима, поднели су кривичну тужбу против генералног директора и акционара компаније оптужујући их да су допринели смртним случајевима експлоатацијом фосилних горива. Према неким подацима, производи компаније *TotalEnergies* су резултирали емисијом преко 14 милијарди тона угљен-диоксида од 1971 године.<sup>27</sup> Поред новчане казне суд је наложио још три мере: финансирање санације приобалног екосистема, изградњу постројења за пречишћавање и јавно објављивање пресуде у националним медијима.

#### 4.2. Искључење из јавног финансирања

Према чл. 7. и 8. Директиве из 2024, државе чланице морају увести могућност да се индивидуа или правно лице које је осуђено за кривична дела против животне средине искључи из приступа јавним средствима,

<sup>25</sup> PAN Europe, *Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations – now*, 31 January, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now> објашњава како треба примењивати ЕУ регулацију о примени пестицида.

<sup>26</sup> De Rechtpraak, *Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken – motivering*, July 18, 2023. Доступно на: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.

<sup>27</sup> Illuminem, *Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total*, May 22, 2024. Доступно на: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.

укључујући субвенције, дотације, уговоре о јавним набавкама и финансијске подстицаје. Циљ ове мере јесте да се економски санкционишу починиоци, али и да се спречи да јавни новац подржава активности које угрожавају животну средину.

У Француској компаније осуђене за еколошки криминал могу бити искључене из јавних тендера на период од пет година. Ова мера је била изречена у претходно поменутом случају Total Gabon, када је након пресуде за илегално испуштање отпадних вода, компанији био привремено обустављен приступ државним субвенцијама за енергетске пројекте.

Оваква мера постоји и у Немачкој где Закон о јавним набавкама предвиђа да правна лица која су прекршила еколошке прописе могу бити искључена из јавних уговора. Управо се то догодило локалној грађевинској фирми која је илегално одлагала грађевински отпад, па је изгубила право на учешће у пројектима финансираним од стране покрајинске немачке владе.

У Холандији се еколошки прекршаји третирају као основ за дисквалификацију (Aanbestedingswet) према Закону о јавним набавкама. Управо се ово догодило агроиндустријској компанији која је због коришћења забрањене хемикалије изгубила право на подстицаје за одрживу производњу.

У Шпанији,<sup>28</sup> у Андалузији, компанија за прераду маслина осуђена је за илегално испуштање отпадних вода у реку Гвадалкивир. Поред новчане казне, регионална влада је укинула све текуће субвенције за агро-еколошке пројекте, искључила компанију из будућих програма за рурални развој и објавила пресуду на званичној платформи за јавне набавке.

#### 4.3. Одузимање дозволе за рад

Према чл. 8. Директиве из 2024, државе чланице морају предвидети могућност да се правним лицима која су осуђена за еколошке злочине одузме дозвола за обављање делатности која је довела до кривичног дела. Ова мера се може односити на Еколошке дозволе (као на пример, дозволе за управљање отпадом, емисије гасова и сл.), Индустријске дозволе (дозволе за производњу, или за складиштење опасних материја и сл.),

---

<sup>28</sup> Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

као и Пословне лиценце (лиценца за рад у одређеном сектору).<sup>29</sup> Циљ ове мере је да се спречи да правно лице настави са штетном делатношћу и да се појача превентивни ефекат казне.

У Италији у оквиру Еколошког законика (*Codice dell'Ambiente*), предвиђено је да се компанијама које крше еколошке прописе може одузети дозвола за рад. Постоји случај када је компанији за рециклажу отпада, након пресуде за илегално складиштење токсичних материја, одузета дозвола за рад на 3 године.

Слично је могуће и у Шпанији, где Закон о заштити животне средине предвиђа могућност суспензије или трајног одузимања дозволе, па је фарма у Андалузији, која је користила забрањене пестициде, изгубила дозволу за агроеколошку производњу.

У Немачкој у оквиру Закона о управљању отпадом (*Kreislaufwirtschaftsgesetz*), могуће је одузимање дозволе за рад у сектору управљања отпадом, што се и догодило компанији у Саксонији која је илегално извозила електронски отпад у Африку након чега је изгубила дозволу за рад и лиценцу за складиштење.

На Малти у 2024. години,<sup>30</sup> у контексту нових правила о рециклажи бродова, компанија регистрована у Малти, која је посредовала у слању бродова на нелегалне плаже у Бангладешу, била је осумњичена за кршење правила о рециклажи према Директиви 2024/1203 па је малтешка агенција за поморство покренула поступак за одузимање дозволе за посредовање у рециклажи. Као резултат овога компанија је изгубила приступ тржишту ЕУ за рециклажу бродова.

#### 4.4. Јавна објава пресуде

Према чл. 8, ст. 2, т. (е) Директиве из 2024, државе чланице морају предвидети могућност да се, као санкција за кривична дела против животне средине, јавно објави пресуда против правног лица, или физичког лица. Објава може бити на званичним веб страницама судова или министарстава, у службеним гласницима, у медијима (новине, телевизија, интернет) или на платформама за јавне набавке или регистру компанија. Циљ ове мере је да се појача друштвена осуда, подстакне транспарентност

<sup>29</sup> Детаљније: Villari, A., Maestri, E. (2024). *New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law*. Доступно на: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.

<sup>30</sup> Ganado Advocates, *Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices*, 8 October, 2024. Доступно на: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.

и одврате други субјекти од сличног понашања. Велики је ефекат приликом објаве пресуде као део санкција за правна лица, која укључује медијску транспарентност али и утиче на рејтинг и имиџ компаније.<sup>31</sup>

У Француској, Закон о заштити животне средине (*Code de l'environnement*) предвиђа могућност јавне објаве пресуде као део казне и тако се поступило, на пример, када је компанија која је илегално испуштала отпадне воде у Сену била дужна да објави пресуду на својој веб страници и у локалним новинама.

Слично је и у Немачкој, где у оквиру Кривичног права за животну средину (*Umweltstrafrecht*), суд може наложити да се пресуда објави у јавним медијима, па је то био случај фирме која је прекршила прописе о складиштењу хемикалија и морала да финансира објаву пресуде у регионалном листу.

У Шпанији, Закон о кривичним санкцијама за еколошке прекршаје дозвољава јавну објаву пресуде као додатну санкцију, па је агроиндустријска компанија у Каталонији, која је користила забрањене пестициде, морала да објави пресуду на платформи за јавне набавке.

У Белгији је 2023. године<sup>32</sup> компанија за управљање отпадом у Валонији осуђена за илегално складиштење токсичних материја и суд је, поред новчане казне, наложио да се пресуда објави у два национална дневна листа, а да објава мора садржати следеће податке: назив компаније, опис кривичног дела, изречене санкције, као и позив другим компанијама да поштују еколошке стандарде.

## 5. АЛТЕРНАТИВНЕ И ДОПУНСКЕ МЕРЕ ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ

Према доступним подацима и анализама, учешће еколошких кривичних дела у укупном броју почињених кривичних дела у Републици Северној Македонији (РСМ) износи не више од 1 %.<sup>33</sup> Обимност посебне

<sup>31</sup> Детаљније за правна лица: Transformative Legal Experts, *Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April*, Доступно на: [https://www.plmj.com/xms/files/07\\_Guides\\_e\\_Manuais/2024/Environmental\\_Crime\\_Directive.pdf](https://www.plmj.com/xms/files/07_Guides_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf).

<sup>32</sup> Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.

<sup>33</sup> Лажетић, Г., Мујоска Трпевска, Е. (2024). Екологија и казненоправни инструменти заштите – норма и пракса Републике Северне Македоније. *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 96(1), 5–58.

главе Кривичног законика РСМ покажује да не постоје легислативне препреке да би се сузбијао еколошки криминалитет, али у пракси се могу пронаћи подаци само за осам кривичних дела, што је недовољно и покажује да је РСМ у групи држава које се неуспешно боре са сузбијањем еколошког криминалитета.

Општа седница Врховног суда РСМ, одржана 8. октобра 2024. године, усвојила је Начелни став о праву на здраву животну средину и загађењу ваздуха којим се утврђује да је држава, у складу са националним и меѓународним правним прописима, дужна да обезбеди здраву животну средину, а да непредузимање мера од стране надлежних јавних органа представља кршење Уставом загарантованог права на здраву животну средину. Сваки грађанин има право, као странка у управном поступку, да захтева од надлежних органа да се обавезу да донесу потребне документе, планове, стратегија и програме. Право на здраву животну средину је уставно загарантовано право и сваки грађанин има право на информације о здравој животној средини, односно о загађењу ваздуха, у складу са конвенцијским правом и домаћим законодавством. Нарочито је важно нагласити да свако може захтевати заштиту овог свог права, посебно у ситуацији када јавни органи нису предузели радње које су били дужни да предузму по закону. Овакав став је био неопходан, с обзиром да је став управних судова био да је управни акт нешто што је неки орган донео, а да се омисивност не може уврстити у оквиру управног акта, па је омисивност постала некажњива у оквиру управних поступања.

Кривични Законик РСМ, након измене у септембру 2023. године,<sup>34</sup> садржи велики број кривичних дела у оквиру двадесет и друге главе – Кривична дела против животне средине и природе, узимајући у обзир да је право на здраву животну средину подигнуто на раван елементарног људског права треће генерације.<sup>35</sup> У овој глави су инкриминисани различити облици извршења са којима се угрожава животна средина, загађују ваздух, вода за пиће, уништавају се шуме, флора и фауна, муче се животиње, а обухваћен је и промет опасних и нуклеарних материја. Постоје и нека ресторативна решења у Кривичном законик, а 2023. године уведена је могућност да у случају добровољног одустајка починилац буде проглашен кривим али ослобођен казне, ако пре него што последице наступе добровољно спречи опасности од њиховог настанка или отклони последице, и прописано је, у случају када суд осуди починиоца за кривично

<sup>34</sup> Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на РСМ*, бр. 188/2023 од 07.09.2023

<sup>35</sup> Камбовски, В. (2015). *Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија, Втора изменето издание*. Скопје: Матица, 878.

дело против животне средине и природе да га задужи да поправи штету враћањем у првобитно стање, ако за то постоје услови. У овом смислу код кривичног дела Загађење животне средине и природе законодавац је посебно одредио да ће приликом изрицања условне осуде суд наложити починиоцу кривичног дела да у одређеном року отклони штетне последице кривичног дела или да предузме друге прописане мере заштите и унапређења животне средине.

Кад је одговорност правних лица у питању, Кривични законик прописује неке споредне казне које суд може изрећи, једну или више споредних казни када процени да је правно лице злоупотребило своју делатност и да постоји ризик од понављања дела у будућности. У споредне казне спадају: 1) забрана добијања дозволе, лиценце, концесије, овлашћења или другог права утврђеног посебним законом; 2) забрана учешћа у поступцима јавног тендера, доделе уговора о јавним набавкама и уговора о јавно-приватном партнерству; 3) забрана оснивања нових правних лица; 4) забрана коришћења субвенција и других повољних кредита или других облика јавне помоћи; 5) забрана коришћења средстава за финансирање политичких партија из државног буџета; 6) одузимање дозволе, лиценце, концесије, овлашћења или другог права утврђеног посебним законом; 7) привремена забрана обављања одређене делатности; 8) трајна забрана обављања одређене делатности и 9) престанак правног лица.

У судској пракси веома су ретки примери одузимања предмета којима је извршено кривично дело везано за животну средину. Може се поменути случај када је за продужено кривично дело, где је према физичком лицу изречена условна осуда којом је утврђена казна затвора у трајању од осам месеци са роком проверавања од једне године, као и новчана казна, али је суд одлучио да се одузме товарно моторно возило и багер који су коришћени за извршење кривичног дела.<sup>36</sup> Оваква пракса, према одредбама КЗ, требало би да буде правило, а не изузетак.

Према Закону о животној средини,<sup>37</sup> издају се различити видови еколошких дозвола и све компаније које се баве одређеним активностима у оквиру природе и животне средине морају прибавити дозволе за рад које укључују контролу и спречавање загађења. Ове дозволе се издају на основу капацитета и врсте инсталације, а могу бити дозволе типа А или типа Б.

---

<sup>36</sup> Пресуда, Основен суд Неготино, К.бр.120/17, 25.06.2018.

<sup>37</sup> *Службен весник на РСМ*, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25. и 124/25.

Постоји и посебни основ за спровођење инспекцијског надзора према одредби Закона о инспекцијским надзорима животне средине.<sup>38</sup> Наиме, надзор инспекције заштите животне средине подразумева надзор над субјектима који обављају радње или активности које узрокују или имају потенцијал да изазову утицај на подручје животне средине, без обзира на то је ли субјект надзора обезбедио или није обезбедио одговарајуће документе којима се регулише обављање радњи или активности. Као субјект надзор може бити домаће или страно правно или физичко лице које, приликом обављања радње или активности, узрокује или може изазвати негативан утицај на животну средину, који је као такав утврђен прописима из области животне средине.

Велику пажњу у македонским медијима изазвао је предмет познат као „Адитив“. Овај случај се тиче истраге о злоупотреби јавних набавки и прању новца у вези са набавком адитива за угаљ за потребе АД Електропривреда – Подружница РЕК Битола и РЕК Осломеј, у чему се појединци оптужују за проневеру 6,5 милиона евра путем фиктивних тендера и прања новца. Оптужено је 31 физичко и 5 правних лица. Према тужилаштву за организовани криминалитет и корупцију, осумњичени су организовали и спроводили пререгистрацију правних лица како би заобишли поступке јавних набавки, што је омогућило одређеним компанијама да добију уговоре и стекну значајну имовинску корист. Оптужени су за злочиначко удруживање, злоупотребу поступка јавних набавки и прање новца и других прихода стечених кривичним делом. Иако се првенствено гони као корупцијски и финансијски случај, он има значајну еколошку димензију, тј. неправилна употреба или неупотреба адитива значи да емисије штетних гасова и честица нису биле смањене, што је директно утицало на квалитет ваздуха, здравље локалног становништва и нису поштовани ни еколошки стандарди Електропривреде. У оквиру овог случаја, оптужница је проширена и на актуелну председницу Државне комисије за спречавање корупције (која је током августа 2025. године поднела оставку на ову функцију), а која је оптужена за Одавање службене тајне зато што је у периоду од маја до децембра 2024. године непозваном лицу оптуженом у случају „Адитив“ ставила на располагање податке који се сматрају службеном тајном, а које су повезане са случајем „Адитив“.

<sup>38</sup> *Службен весник на РСМ*, бр. 99/2022.

## 6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Кривично право игра веома важну улогу у заштити животне средине одвраћањем од незаконитих активности, обезбеђивањем одговорности и промовисањем еколошке обнове. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља пример прогресивног приступа управљању животном средином, интегрисању казнене и ресторативне мере ради јачања правних оквира. Како се еколошки изазови даље развијају, кривично право се мора прилагодити како би се суочило са новим претњама и ојачало посвећеност одрживости. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља значајан корак ка интеграцији еколошке одговорности у кривичноправни систем. Обнова уништене животне средине и превенција будућих кривичних дела више нису само питање административне санкције, већ постају суштински део кривичне политике. Свака држава би требало да разматра увођење ових стандарда у своје законодавство, како би се ефикасније борила против еколошког криминала и заштитила своје природне ресурсе.

Веома је важно да законодавство уведе мере које омогућавају физичку, еколошку и функционалну обнову оштећене животне средине, што се не може постићи затвором или новчаном казном која погађа починиоца, али нема утицај на обнављање животне средине.

Међутим, упркос напретку у кривичном праву у области животне средине, остаје неколико изазова. С једне стране, механизми спровођења морају бити појачани како би се осигурало поштовање прописа, а с друге, међународна сарадња је неопходна за борбу против прекограничних еколошких кривичних дела. Веома је важно да се користе добре праксе из иностраних законодавстава како би се казнене мере могле уравнотежити са ресторативном правдом. Чињеница је да законодавство доприноси промовисању еколошке одрживости али да би се то уистину остварило потребни су ресурси, људска и институционална поткрепа законских решења. Узимајући у обзир обухват еколошког криминалитета и обим жртава овог криминалитета, неопходно је изрицање строге кривичне санкције будући да се једино тако починиоци могу одвраћати од понављања кривичних дела. Корупција и политичка моћ загађивача јесте проблем који онемогућава успешну борбу за сузбијање еколошког криминала.

Поред међудржавне сарадње, унутар државе веома је важно постојање заједничке иницијативе за заштиту животне средине између владе, еколошких организација и приватног сектора.

## ЛИТЕРАТУРА

- Birnie, P., Boyle, A., Redgwell, C. (2009). *International Law and the Environment*. Oxford University Press.
- Brisman, A., South, N. (2019). Green Criminology and Environmental Crimes and Harms. *Sociology Compass*, 13(1).
- Villari, A., Maestri, E. (2024). *New EU Directive on the protection of the environment increases offenses under criminal law*. Доступно на: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>.
- Westra, L. (2012). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. Routledge.
- WWF, *Member States against strong EU rules to penalize environmental crimes*, 9 December, 2022. Доступно на: <https://www.wwf.eu/?8400366/Member-States-against-strong-EU-rules-to-penalise-environmental-crimes>.
- De Lucia, V. (2017). Beyond anthropocentrism and ecocentrism: a biopolitical reading of environmental law. *Journal of Human Rights and the Environment*, 8(2), 181–202.
- De Rechtpraak, *Teler mag 4 bestrijdingsmiddelen blijven gebruiken – motivering*, July 18, 2023. Доступно на: <https://www.rechtspraak.nl/organisatie-en-contact/organisatie/gerechtshoven/gerechtshof-arnhem-leeuwarden/nieuws/teler-mag-vier-bestrijdingsmiddelen-blijven-gebruiken---motivering>.
- Дреновак-Ивановић, М., Ђорђевић, С., Важић, С. (2015). *Правни инструменти еколошке заштите – грађанској правна и кривичној правна заштита*. ОЕБС, Београд.
- European Commission, *Commission Working Document, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law ('Environmental Crime Directive')*, Brussels, 28 October, 2020. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0260>.
- European Union, *The EU extends the list of environmentally unfriendly behaviour that can be punished under criminal law*, 7 October, 2024. Доступно на: [https://www.garrigues.com/en\\_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law](https://www.garrigues.com/en_GB/new/eu-extends-list-environmentally-unfriendly-behaviour-can-be-punished-under-criminal-law).
- Europol, *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) report*, 2021.
- Illuminem, *Climate victims file criminal case against bosses of oil firm Total*, May 22, 2024. Доступно на: <https://illuminem.com/illuminemvoices/climate-victims-file-criminal-case-against-bosses-of-oil-firm-total>.
- Камбовски, В. (2015). *Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија*, второ изменето издание. Скопје: Матица.
- Killean, R., Newton E. (2025). From ecocide to ecocentrism: Conceptualising environmental victimhood at the International Criminal Court. *International Review of Victimology*, 31(2), 238–264.
- Kotzé, L. J. (2016). *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene*. Hart Publishing.

- Лажетић, Г., Мујоска Трлевска, Е. (2024). Екологија и казненоправни инструменти заштите – норма и пракса Републике Северне Македоније. *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 96 (1), 5–58.
- Lucas, C. (2001). The Baia Mare and Baia Borsa Accidents: Cases of Severe Transboundary Water Pollution. *Environmental Policy and Law*, 31(2), 106–111.
- Mpunga-Biayi, P. (2025). The European Union Environmental Crime Directive 2024: The construction of an autonomous legal framework for the repression of environmental crimes within the European Union. *Environmental Law Review*, 27(2), 135–144.
- Mrčela, M. (2023). *Anti-Corruption Day: Governments must fight environmental corruption*. Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/anti-corruption-day-governments-must-fight-environmental-corruption>.
- Olsen Lundh, C. (2024). The Revised EU Environmental Crime Directive Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden. *Eucrim*, 19(2), 164–172. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/the-revised-eu-environmental-crime-directive/>.
- PAN Europe, *Dutch judge bans spraying of pesticides on lily fields*, June 19, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/dutch-judge-bans-spraying-pesticides-lily-fields#:~:text=Clear%20understanding%20of%20EU%20pesticide,by%20EU%20and%20national%20laws>.
- PAN Europe, *Groundbreaking EU Court ruling should stop all highly toxic pesticide derogations – now*, 31 January, 2023. Доступно на: <https://www.pan-europe.info/blog/groundbreaking-eu-court-ruling-should-stop-all-highly-toxic-pesticide-derogations-%E2%80%93-now>.
- Pereira, R. (2024). A critical evaluation of the new EU Environmental Crime Directive 2024/1203. *Eucrim*, 19(2), 158–163. Доступно на: <https://eucrim.eu/articles/critical-evaluation-of-the-new-eu-environmental-crime-directive/>.
- Simmons, G., Vardy, M., Stevenson, R. (2021). Ecophilosophies Within Green Criminology, у: Simmons, G. (2021). *Introduction to Criminology*. Kwantlen Polytechnic University Pressbooks.
- Steinzor, R. (2016). How Criminal Law Can Help Save the Environment. *Faculty Scholarship*. Доступно на: [https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac\\_pubs/1563](https://digitalcommons.law.umaryland.edu/fac_pubs/1563).
- Transformative Legal Experts, *Protection of the environment through criminal law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April*, Доступно на: [https://www.plmj.com/xms/files/07\\_Guias\\_e\\_Manuais/2024/Environmental\\_Crime\\_Directive.pdf](https://www.plmj.com/xms/files/07_Guias_e_Manuais/2024/Environmental_Crime_Directive.pdf).
- Halsey, M., White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(3).

### **Правни извори**

European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*, OJ L 328, 6 December, 2008.

European Union: European Parliament and Council of the European Union, *Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements*, OJ L 280, 27 October, 2009.

Ganado Advocates, *Directive 2024/1203: Introducing Harsher Penalties for Unregulated Ship Recycling Practices*, 8 October, 2024. Доступно на: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=60f63f34-8118-4637-ba21-b79f88db816d>.

Member States of the European Union, *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, OJ C 202, June 7, 2016. Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на РСМ*, бр. 188/2023 од 7. 9. 2023.

Закон о животној средини, *Службен весник на РСМ*, бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18, 89/22, 171/22, 3/25 и 124/25.

Закон о инспекциским надзором животне средине, *Службен весник на РСМ*, бр. 99/2022.

### ***Судска пракса***

Case C-176/03, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2005], I-7879.

Case C-440/05, European Court of Justice, Commission of the European Communities v Council of the European Union, [2007] I-0909.

Пресуда, Основен суд Неготино, К. бр. 120/17, 25. 6. 2018.